

GAZDASÁG

A foglalkoztatottak szociális jogait erősítő bizottsági javaslat

Daniel Hlava et al.: Stärkung der sozialen Rechte von Erwerbstätigen

Daniel Hlava et al. (szerk): *Zukunftsozialeuropa: das Europäische Wirtschafts- und Sozialmodell stärken*. WSI Report, No. 64.

Düsseldorf, Wirtschafts- und Sozialwissenschaftliches Institut, 2021. 6–35. o

URL: <http://hdl.handle.net/10419/235943>

A foglalkoztatottak érdekeinek erősebb képviselete, az ágazati bértarifák és kollektív szerződések rendszeres egyeztetése hozzájárul a dolgozói és az időskori szegénység mérsékléséhez. A bizottság irányelvjavaslatában a kötelező minimálbér viszonyszáma nemzeti hatáskörben kialakítható keretszabályozás, elég rugalmas a bruttó bér mediánjához vagy átlagához viszonyított ráta. A javaslatok erősítenék a munkavállalók szociális védelmét, az vonatkozna az önálló (atipikus) munkavállalókra is, ezen belül az internetes platform tevékenységeire, a külföldi vendégmunkásra.

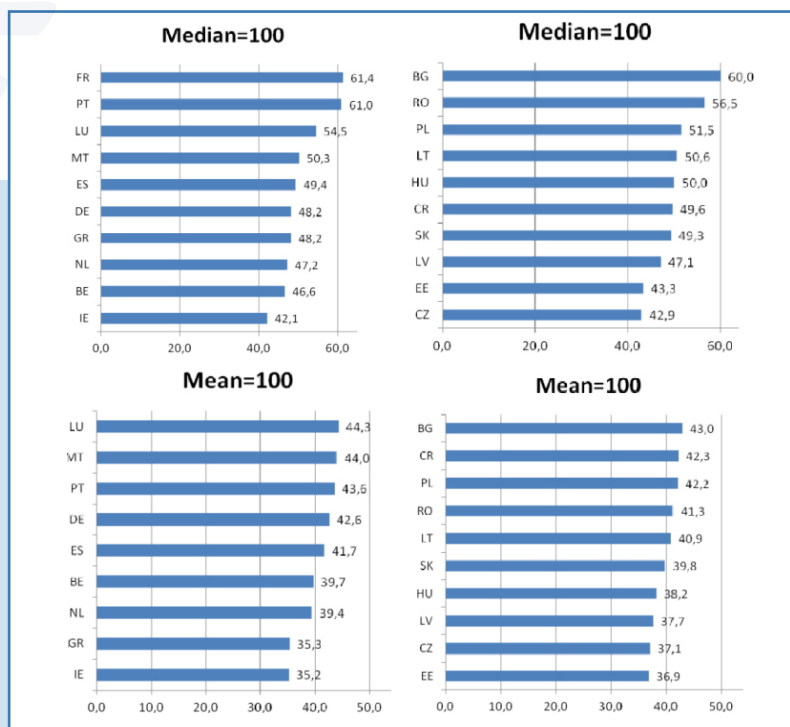
TÁRGYSZAVAK: foglalkoztatott, önálló munkavállaló, minimálbér, szociális védelem, távmunka, önfoglalkoztató, tarifaszervezés, járadékjogosultság, EU27, Európai Unió 2019

A szociális védelem jogszabályait az uniós tagállamok léptetik hatályba, ezek írják elő az életkörülmények, a megfelelő (adekvát) munkajövedelem belföldi keretfeltételeit. A kötelező minimálbérnek a nemzeti bruttó mediánbérhez, illetve átlagbérhez mért rátája széles sávban alakul a tagállamokban (*Balaton* [2018], *Fernandes-Kerneis* [2022], *IMF* [2020]). (1. ábra)

A Gazdasági és Monetáris Unió (GMU) szociális pillére alapozza meg a bizottság irányelvjavaslatát (*EU* [2020a], *EU* [2020b]). A javaslat szándéka szerint a nemzeti hatáskörben elfogadott kötelező minimál-

1. ábra: A teljes munkaidőben foglalkoztatottak kötelező minimálbérének rátája országok* szerint, 2019, százalék (mediánbér = 100, átlagbér = 100)

*Az ábrát az ismertető készítette a forrásmű adataiból. A kötelező minimálbért 2019-ben alkalmazó országok kétbetűs jelöléssel, a ráta szerinti sorrendben. Nem ír elő minimálbért 6 uniós tagállam (CY, DK, FI, IT, SE, SI) jogszabálya, ott a tarifaszervezés az irányadó. A bal oldali ábrák a korábbi, a jobb oldali ábrák az új uniós tagállamok rátái a bruttó mediánbér (felső két ábra) és a bruttó átlagbér (alsó két ábra) százalékában.

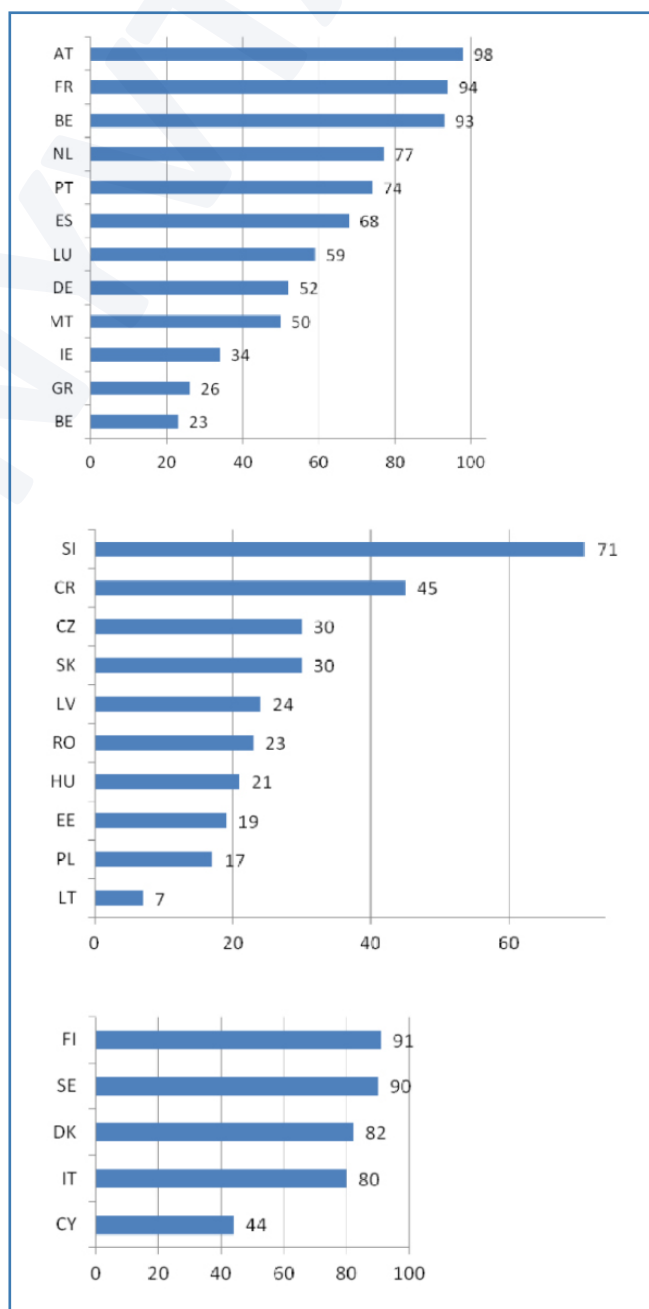
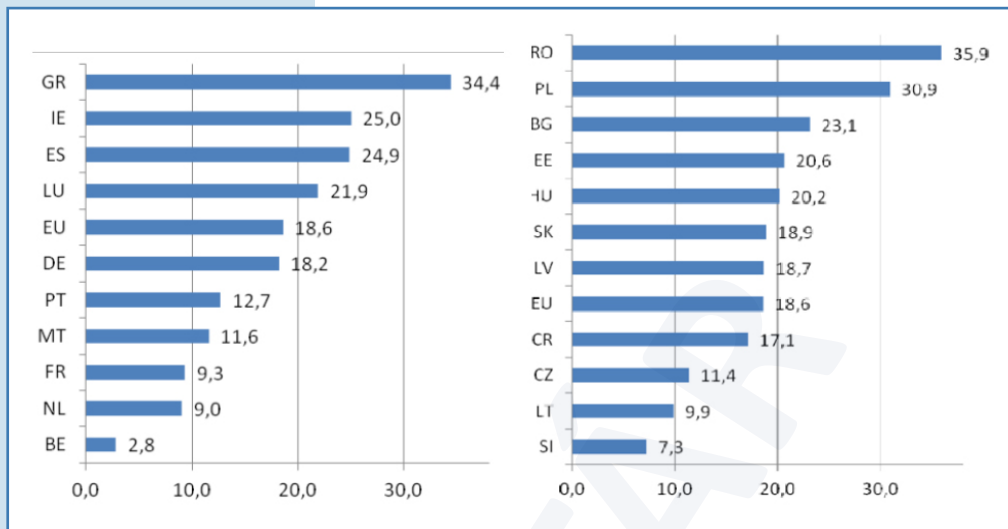

2. ábra: A kötelező minimálbér javasolt magasabb szintjének vonatkozási köre országok* szerint, 2019, százalék (foglalkoztatottak száma = 100)

*Az ábrát az ismertető készítette a forrásmű adataiból. A kötelező minimálbért 2019-ben alkalmazó országok kétbetűs jelöléssel, a bérnövelésben érintett csoport rátáinak sorrendjében. Kivételez az 1. ábrában említett 6 tagállam. EU jelöli az uniós tagállamok átlagos létszámámarányát. A bal oldali ábrán a korábbi, a jobb oldali ábrán az új uniós tagállamok szerinti sorrend, feltéve, hogy az irányelvjavaslat szerinti kötelező minimálbér a bruttó mediánbér 60%-a, illetve átlagbér 50%-a.

3. ábra: A tarifaszereződés vonatkozási köre országok* szerint, 2019, százalék, (foglalkoztatottak száma = 100)

*Az ábrát az ismertető készítette a forrásmű adataiból. Az országok kétbetűs jelöléssel, a vonatkozási kör rátájának sorrendjében. Az első ábrán a korábbi, a középső ábrán az új uniós tagállamok szerinti sorrend, az alsó ábra tagállamai esetén nincs általános jogszabály a kötelező minimálbérré.

bér (statutory minimum wages) a bruttó mediánbér 60%-ához, illetve átlagbér 50%-ához közelíthetne. Ezzel a teljes munkaidőben foglalkoztatottak 18,6%-ának (25,3 millió fő) a kötelező minimálbére növekedne a 27 uniós tagállamban. (2. ábra)

— A Kaitz-index a bérszála legalsó szintje és a mediánbér viszonyozsáma. Ez az index alacsony, ahol nagy a különbség a maximális és minimális bérszint között, ilyen Belgium (BE) és Írország (IE), illetve a Cseh Köztársaság (CZ).

Az irányelvjavaslatnak megfelelő kötelező minimálbér 4 közép-kelet-európai tagállamban (RO, PL, BG, HU) a munkavállalók több, mint 20%-át érinti, ugyanakkor a belgiumi (BE), a hollandiai (NL) és a franciaországi (FR) munkavállalók kevesebb, mint 10%-át. – NZ

A javaslat alapján a nemzeti jogszabályok szélesítésének a bértarifa és a kollektív szerződés vonatkozási körét. Az észak-európai tagállamok (FI, SE, DK) tarifaszerződéseinek hatálya jelenleg is a foglalkoztatottak több mint 80%-ára terjed ki. (3. ábra)

— A tarifaszerződés a gazdaság ágazati szerkezetéhez, termelékenységi szintjéhez, a munkavállalók demográfiai összetételéhez igazodhat. A bérszintet összehasonlították vásárlóérték-paritáson, amely kifejezi a dolgozói szegénység kockázatát és igazodik a háztartás megélhetési költséghez. – NZ

A javaslat javítaná az önálló foglalkozás szociális védelmét. Az önállók aránya átlagosan 15% a foglalkoztatottak számában. Ez a ráta stabil az ezredfordulótól, ezen belül csökkenő tendenciájú az agrár-, nő a szolgáltató ágazatok súlya. Az önálló munka vonzó, mert minimális létszámmal, kis eszközbefektetéssel érhető el a munkajövedelem, előny a személyes tudás és a kreativitás, a rugalmas alkalmazkodás képessége (*Arpaia et al. [2017]*).

Az önállók munkajövedelmének szintje sok esetben alacsonyabb, mint a teljes időben alkalmazottaké. Az önállók mintegy kétharmada önfoglalkoztató, a részmunkaidősök súlya ágazatonként és időszakonként változó.

A javaslat kiterjesztené a kötelező társadalombiztosítást az önálló foglalkozásúakra is. Az önállók rendszertelen és viszonylag alacsony formális munkajövedelme speciális szabályokat indokol a nemzeti szociális szakpolitikákban. Olyan lehet a biztosítás, hogy védelmet adjon ahol és amikor a munkajövedelem nem ad fedezetet alapvető személyes szükségleteire sem, az önálló foglalkozású betegsége, foglalkozási betegsége, balesete, munkaképtelenné válása esetén. A kiterjesztett társadalombiztosítás garantálná az időskori járadék jogosultságát is, mind a járulékfizető önálló foglalkozású nyugdíjas, mind a hátrahagyott családtagja részére.

A kiterjesztett biztosítás mérsékelné az önálló munkavállaló időskori szegénységét. A javaslat szerinti erősebb szociális védelem áthidalhatná az önálló jövedelem időleges elmaradását, például öngégélyező kockázati közösségekben. Önkéntes alapon vállalt járulékfizetés fedezné az önállók részére a biztosítási alapú munkanélküli-ellátást is. A munkaadó segítette alkalmazottait, teljesítmény nélkül is fizette a kieső munkajövedelem egy részét a Covid19-járvány globális zárlata idején. Az önállók

nem juthattak ilyen támogatáshoz a hatósági zárlat hónapjaiban.

A járvány miatti globális zárlat széles körre kiterjesztette a digitális technológiával végezhető távmunkát, önálló jövedelem forrása az úgynevezett crowdwork.

— Az atipikus foglalkoztatási formák távoli munkahelyen, kötetlen időbeosztással, többnyire saját eszközzel végezhető, akár a saját lakásban is, eltérnek a hagyományos, jelenlétet igénylő (formális) munkavégzéstől. Ilyen atipikus munkaviszony a digitális platformra alapozott, másokkal együtt végzett projektfeladat („crowdwork”) is. A magánszemély, illetve a kellő szakmai felkészültségű csoport közös digitális platformon teljesíti munkafadatait. A csoporttagok önálló szellemi teljesítménye bárhol és kötetlen időbeosztással elérhető. A „csődületként” alakuló csoport közös szellemi szolgáltatása az interneten éppen adódó alkalmi munkafeladat (work casualisation).

A világhálón külföldi is részt vehet a munkában. A munkadíja nem függ egyéni alkutól, ahol kötött a csoportmunka egészének vállalási értéke. A felhívás versenyt alakít ki, ez leszoríthatja az egyéni bevételt, ahol az irányító – azonos egyéni teljesítmény esetén – az olcsóbb ajánlatot részesíti előnyben.

Uniói rendelet (EU 2019/1150) tartalmazza az online közvetítő szolgáltatások üzleti felhasználói tekintetében alkalmazandó tisztességes és átlátható feltételeket, azonban az nem nyújthat szociális védelmet az önálló foglalkoztatottaknak. (A rendelet elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32019R1150&from=HU>). – NZ

A javaslat kiterjed a „munkavállaló”, a „munkahely”, a „munkaadó”, a „munkaeszköz” stb. egységes fogalmi kereteire, hogy azokat alkalmazhassák az internetes távmunka eseteire is. Az önálló távmunkás „munkaadója” lehet a megrendelő, ha a részesedése az éves bevételben meghaladja az előírt értékhányadot.

— Speciális az alkotóművész, az előadó, az író és újságíró, a műszaki tervező stb. gazdasági tevékenysége, itt a megbízó jogot szerezhet a létrehozott szellemi tulajdon használatára. Azonos megbízó fizetheti az önálló munkavállaló jövedelmének számottevő részét. Indokolt lehet az értékarány differenciálása a szerzői munkákra, ahol a domináló „munkaadó” többnyire kiadó, közintézmény, művészeti vállalkozás stb. – NZ

Az erősebb szociális védelem hozzájárulhat, hogy a nemzeti kötelező minimálbér közelítsen az uniós tagállamokban a háztartás elismert szükségleteihez. Ez elősegítené a társadalmi kohézió erősítését, a felé irányuló konvergenciát, a dolgozói szegénység mérséklését. A javaslat hatására a munkaadók megtakarításai csökkennének.

A kötelező minimálbér kialakítása nemzeti hatáskör, a közös ismérvek a javaslat szerint:

- a törvény szerinti kötelező minimálbér vásárlóereje, összevetve a létfenntartás költségeivel, a fizetendő közterhekkel;
- a kifizetett bruttó bér általános szintje, megoszlása;
- a kifizetett bruttó bér átlagos növekedésének rátája;
- a termelékenység alakulása.

A javaslat előirányozza a bérhelyzet indikátorainak rendszeres nemzetközi összehasonlítását. A munkajövedelem nemzetközi rangsora és a változások tendenciája az évek során iránymutató a nemzeti szociálpolitika cselekvési programjaihoz. (4. ábra)

Nagyon eltérők az érdekképviseletek történelmileg kialakult tárgyalási pozíciói az uniós tagállamokban. A javaslat szándéka, hogy szélesítsék a bértarifa-

szervezettség hatókörét, bár ez összefügg a dolgozók nemzeti szervezetségi szintjével.

— Az irányelvjavaslat előírja cselekvési program bemutatását arra, hogy a tagállam miként szélesíti a béralkuk vonatkozási körét, illetve erősíti a kollektív szerződés egyeztetésében részt vevők jogosítványait. Bírálták, hogy az unió és a tagállamok intézményei a közbeszerzési és koncessziós pályázatok egyik ismérveként vizsgálhatnák a kollektív szerződés és a bértarifa, a szociális védelem helyzetét a pályázóknál. – NZ

A javaslat számol a munkavállalók szabad áramlásával a tagállamok között. A más tagállamból bevándorlók száma 2019-ben közel 10 millió fő, ennek a fele legfeljebb 4 évig tartózkodott a célországban. A végleges áttelepülés gyakoribb, mint a visszatérés a származási országba, ami utal a jobb külföldi életkörülmények és az erősebb szociális védelem elszívó hatására.

A javaslat része az uniós tagállamok között ingázók szociális védelme is. A külföldi szezonmunka 1,5 millió uniós állampolgárnak adott munkajövedelmet 2019-ben. Az országok közötti ingázás alakulása összefügg a lakóhely földrajzi közelségével is. A globál-

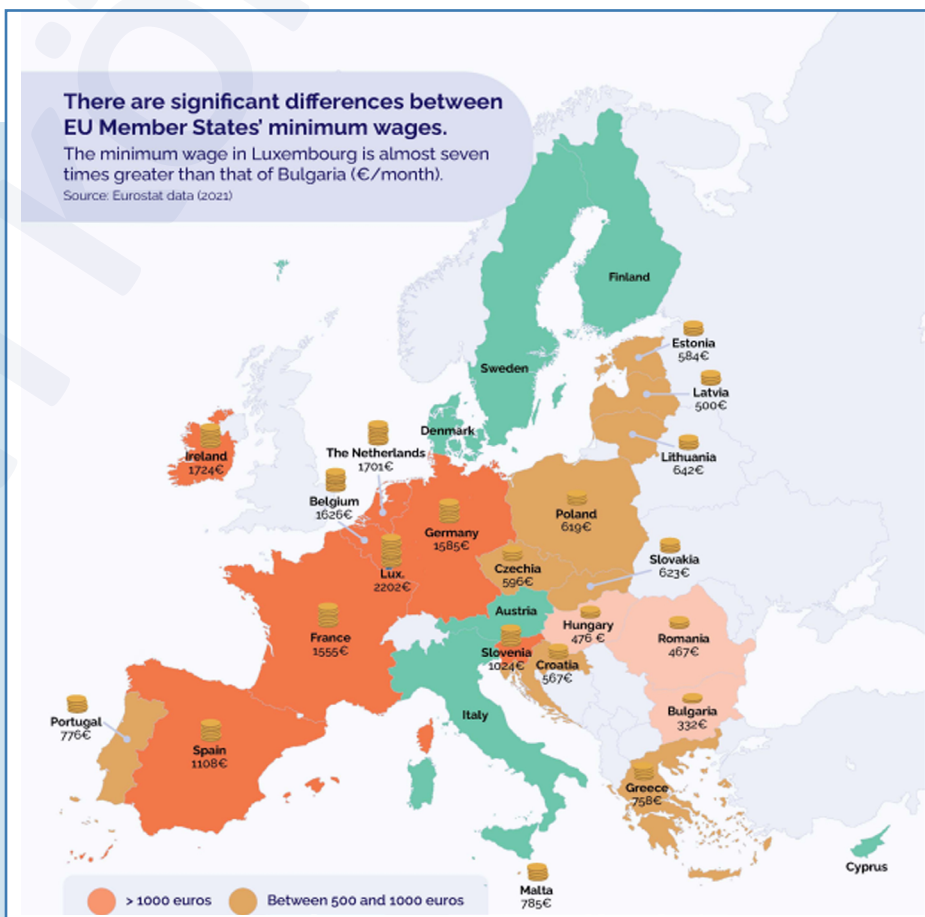
4. ábra: A kötelező minimálbér értéke országok* szerint, 2021, EUR/hó (folyó áron)

*A tagállamok angol megnevezéssel, a két csoport színjelöléssel. A hivatalos kötelező minimálbér a tárgyév középárfolyamával, EUR/hó, ez eltér a vásárlóerő-paritás (PPP) szerinti értéktől. Nincs törvényi szabályozás 6 tagállamban (AT, CY, FI, DK, IT, SE).

Forrás: Fernandes [2022].

Szignifikáns a különbség az uniós tagállamok minimálbéréi között.

Forrás: Eurostat, 2021.

lis járvány miatti zárlat akadályozta az ingázók külföldi munkavállalását.

— A Covid19-járvány globális zárlata a külföldi vendégmunkások hiányából következő ellátási zavar forrása volt. A munkaügyi statisztika a legfeljebb 8 hónapos tartózkodást sorolja külföldi ingázó munkavállalásnak. Felmérték a leginkább élők munkavállalásának feltételeit a rendkívüli helyzetben. Ilyen elbírálású vendégmunkások többek között a terméskészítők, egyes élelmiszeripari, takarító, gépkezelői, gépjárművezetői, informatikai hiányszakmák. Kedvezményezettek voltak az egészségügyi, ápolási foglalkozások is. – NZ

A javaslat erősítené a külföldi munkavállalás szociális védelmét. Elvben azonos bérrel köthető munkaszerződés az azonos feltételekkel és helyen végzett munkafeladatokra. Ez vonatkozhatna a vendégmunkás uniós állampolgárokra is, így a közép-kelet-európai munkavállalók bére megfelelné a nyugat-európai munkahely tarifájának.

— A munkaadó, illetve a termelés székhelyországának komparatív előnye abból ered, ha a munkabér és közterhe nemzetközi összehasonlításban alacsony. Tartós tendencia ezért, hogy a nyugat-európai kapacitások egy részét a lényegesen olcsóbban termelő új uniós tagállamokba telepítik. – NZ

A munkavállaló lehet munkaerő-kölcsönző magáncég alkalmazottja, és nem közvetlenül köt munkaszerződést a külföldi munkaadóval. A munkaközvetítés többnyire gyenge szociális védelmet ad a helyismerettel nem rendelkezőnek, különösen a külföldi szezonmunkásnak.

— A közvetítéssel kapcsolatos munkaügyi panasz lehet, hogy külföldön a vendégmunkás bércsalás áldozata, kifogásolható a lakhatása, szociális ellátása, nem érvényesíthetők a felmondás általános feltételei, a törvényes munkaidőt túllépi, megszegik a munkavédelmi, egészségvédelmi előírásokat. Nincs esély egyéni jogérvényesítésre a tagállamban, ahol nem a külföldi vendégmunkással kötik a munkaszerződést, hanem a munkaerő-kölcsönző ügynökség a szerződő fél. – NZ

A tagállam intézménye külföldi munkavégzésre küldheti a munkavállalóit, azok a kiküldő állományá-

ban maradnak a feladat teljesítése idején. A kiküldő fedezi az utazás, a szállás, a külföldi megélhetés költségeit. A javaslat szerint nemzeti jogszabály írja elő, hogy a fogadó ország szociális védelme vonatkozzon a külföldi kiküldöttre is, különösen a helyi munka- és egészségvédelem, a törvényes munkaidő és pihenőidő, fizetett szabadság stb.

A külföldi kiküldetés időtartama alapesetben legfeljebb 12 hónap, ez meghosszabbítható 18 hónapra. A javaslat szerint az uniós állampolgár a fogadó ország általános munkajogi feltételei szerint köthet munkaszerződést, miután letelt a kiküldetés időtartama.

A javaslat kiterjesztené a foglalkoztatás szabályait a külföldi idenymunkásokra is. A cél, hogy az idenymunkás részesüljön szociális védelemben, lényeges például az együtt élő családtag ellátása.

— A munkaadó Németországban a szezonmunkást 50 naptári napnál rövidebb ideig társadalombiztosítás nélküli is foglalkoztathatja. Egy 2020. októbertől hatályos jogszabály 115 nap felső határt ír elő, tekintettel a Covid19-járványra. A németországi mezőgazdaságban a szezonmunkások mintegy 95%-a külföldi. – NZ

Az uniós tagállamok szándéka az összehangolt szociális védelem. Az egyeztetésre bocsátott irányelv-javaslat az Európai Parlament és az Európai Tanács együttes döntésével léphet majd hatályba (Mangan [2022], Sjödin [2022]).

A kötelező minimálbér stabil, egyértelmű meghatározása a javaslat szerinti rátákkal nemzeti hatáskörben marad, a bizottság jogosult lenne a munkaügyi helyzet rendszeres felülvizsgálatára.

A kötelező minimálbér 9 uniós tagállamban nem éri el az egykeresős háztartás szegénységi küszöbét (risk-of-poverty threshold). A javaslat kiterjesztené a szociális védelmet az atipikus, az önálló foglalkozású, a távmunkát végző keresőkre és a közvetített külföldi idenymunkásra is.

Minél több foglalkoztatottra érvényesítik a kollektív tarifaszerveződést, annál magasabb a bruttó bér rátája, és csökkenthető az alacsony bérezésűek számaránya a tagállamokban. A munkaügyi szabályozás érvényesítheti a szociális partnerek döntési és szerződéskötési szabadságát.

A javaslat rugalmas keretfeltételeivel elősegítheti a munkahelyek létesítését, megtartását, erősítheti a versenyképességet, ugyanakkor mérsékelné a dolgo-

zói szegénységet, javítaná az élet minőségét a tagállamok munkavállalói körében.

A bizottság hatásvizsgálatokra alapozva javasolta, hogy a kötelező minimálbér nemzeti előírása közelítsen a bruttó mediánbér 60%-ához (EU [2020c]). Ezzel legalább 13 tagállamban javulna a minimumbér megfelelése és legalább 10 millió munkavállaló keresne többet. Ilyen bérszinten a dolgozói szegénység kockázata legalább 10%-kal kevesebb uniós munkavállalót

érintene, legalább 5%-kal mérsékelnék a munkajövedelem nemek szerinti egyenlőtlenségét. A javasolt erősebb szociális védelem több millió mikro- és kisvállalkozás helyzetét javíthatná (Peña-Casas–Ghailani [2021]).

A munkaadók és munkavállalók érdekképviseletei, a szakszervezeti szövetségek kifejtették ajánlásukat, aggályaikat (ETUC [2021], IPC [2018], Fernandes–Kerneis [2022], Kerneis [2022]).

NÁDUDVARI ZOLTÁN

IRODALOM

- ARPAIA, A. – CARDOSO, P. – KISS, A. – VAN HERCK, K. – VANDEPLAS, A. [2017]: *Statutory Minimum Wages in the EU: Institutional Settings and Macroeconomic Implications*. Bonn, Institute of Labor Economics. <http://ftp.iza.org/pp124.pdf>
- BALATONI, A. [2018]: *A hazai minimálbér szintje megfelel gazdasági fejlettségünknek*. Budapest, Magyar Nemzeti Bank. <https://www.mnb.hu/letoltes/balatoni-andras-a-hazai-minimalber-szintje-megfelel-gazdasagi-fejletsegunknek.pdf>
- ETUC [2021]: *Debunking the myths on the Directive on Adequate minimum wages in the EU*. European Trade Union Confederation. [https://www.etuc.org/sites/default/files/page/file/2021-04/Debunking the myths on the Directive on Adequate minimum wages in the EU.pdf](https://www.etuc.org/sites/default/files/page/file/2021-04/Debunking%20the%20myths%20on%20the%20Directive%20on%20Adequate%20minimum%20wages%20in%20the%20EU.pdf)
- EU [2020a]: *A méltányos átállást szolgáló szociális Európa*. A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. Brüsszel, Európai Bizottság. 2020. január 14. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0014&from=EN>
- EU [2020b]: *Proposal for a directive of the European Parliament and of the Council on adequate minimum wages in the European Union*. Brussels, European Commission. <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=89&newsId=10290&furtherNews=yes>
- EU [2020c]: *Impact Assessment accompanying the document “Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on adequate minimum wages in the European Union”*. Brussels, Commission staff working document, 2020. 28.10. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=SWD:2020:245:FIN>
- FERNANDES, S. – KERNEIS, K. [2022]: *A move toward adequate minimum wages in the EU?* Infographic. Paris, Jacques Delors Institute, 2022. január 10. <https://institutdelors.eu/en/publications/vers-des-salaires-minimum-adequats-dans-lunion-europeenne-2/>
- IMF [2020]: Detragiache, E. et al.: *A European Minimum Wage: Implications for Poverty and Macroeconomic Imbalances*. International Monetary Fund. <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/WP/2020/English/wp1ea2020059-print-pdf.ashx>
- IPC [2018]: Minimum wage: global challenges and perspectives. *Policy in Focus*, 2. sz. https://ipcig.org/track-view-pdf?url=sites/default/files/pub/en/PIF42_Minimum_wage_global_challenges_and_perspectives.pdf

- KERNEIS, K. [2022]: *One step closer to adequate minimum wages in the EU*. Paris, Jacques Delors Institute, 2022. június 15. <https://institutdelors.eu/en/publications/one-step-closer-to-adequate-minimum-wages-in-the-eu/>
- MANGAN, D. [2022]: Building resilience in the labour market. *Global Workplace Law & Policy*, 2022. 01. 11. <http://global-workplace-law-and-policy.kluwerlawonline.com/2022/01/11/building-resilience-in-the-labour-market/>
- PEÑA-CASAS, R. – GHAILANI, D. [2021]: A European minimum wage framework: the solution to the ongoing increase in in-work poverty in Europe? In Vanhercke, B. – Spasova, S. – Fronteddu, B. (szerk.): *Social policy in the European Union: state of play 2020*. Brussels, European Trade Union Institute – European Social Observatory.133–153. <https://www.etui.org/publications/social-policy-european-union-state-play-2020>
- SJÖDIN, E. [2022]: European minimum wage: A Swedish perspective on EU's competence in social policy in the wake of the proposed directive on adequate minimum wages in the EU. *European Labour Law Journal*, 2. sz. 273–291. <https://doi.org/10.1177/20319525221090547>

A nemzetközi versenyképesség hatása az informális (árnyék-) gazdaságra

Thomas Poufinas – George Galanos – Charalampos Agiropoulos: The Impact of Competitiveness on the Shadow Economy

International Advances in Economic Research, 2021. 29–46. o.

DOI: [10.1007/s11294-021-09820-9](https://doi.org/10.1007/s11294-021-09820-9)

Az informális (árnyék-, szürke) gazdaság nemzetgazdasági hajtóerőinek és hatásainak szakpolitikai vizsgálatai az elkerült közterhekre, a munkaerőpiacra fókuszálnak. Az informális (nem bejelentett) gazdasági folyamatok összefüggnek a 28 uniós tagállam felmért makrogazdasági változóival, a nemzetközi versenyképesség, a gazdasági fejlettség, az exportráta, a nemzetközi piaci pozíciók alakulásával, valamint a mutatók magyarázó tényezőinek rugalmasságával.

TÁRGYSZAVAK: informális gazdaság, árnyékgazdaság, IMF, nemzetközi versenyképesség, Világgazdasági Fórum, makrogazdasági indikátor, Európai Unió, 2006–2015

A hivatalosan megfigyelt (formális) gazdasági tevékenységek viselik a közterheket. A hivatalos statisztika az informális folyamatokat közvetlenül nem mérheti, a becsléssel számolható el a rezidensek (feltételezett) rejtett jövedelme a nemzeti számlák módszertana szerint.

— A nemzetközi összehasonlítások a GDP százalékában mérik az informális tevékenységek (a források megnevezése: szürke, illetve árnyékgazdaságban keletkező) jövedelmét és rangsorát (*Medina–Schneider*

[2018]; *Wu–Schneider* [2019]; *Kelmanson et al.* [2019]; *Medina–Schneider* [2019]).

A nem bejelentett munka legális jövedelmének oka lehet a munkaerő költségét növelő (merek) jogszabály, a közteher elkerülhetősége, a rejtett bevétel az elvárt jóléti szinthez (még vállalható jogkövetkezéssel), a jogalkalmazási gyakorlat rése. – NZ

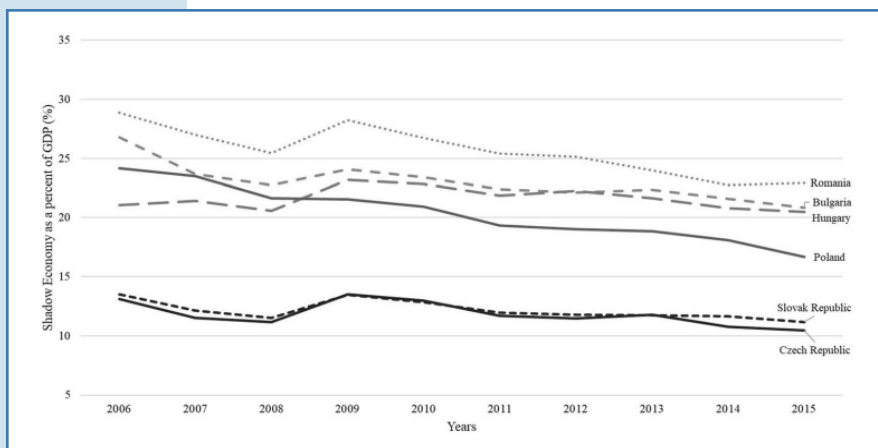
Az informális (árnyék-) gazdaság becsült jövedelmei a GDP értékéhez mért rátákkal hasonlíthatók össze térben és időben. (1., 2., 3. és 4. ábra)

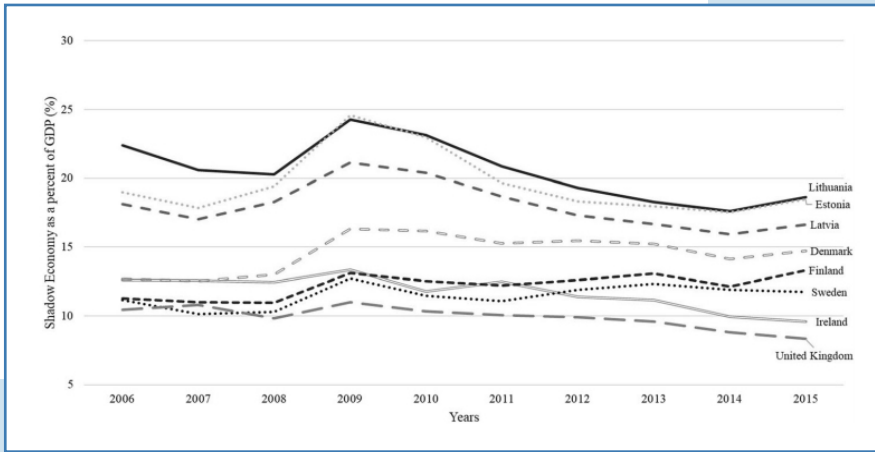
— A nemzetközi statisztikai intézmények (ENSZ, OECD, IMF, Világbank, Eurostat, Európai Központi Bank, ILO)

1. ábra: Az informális gazdaság rátája az Európai Unió új tagállamai* szerint, 2006–2015, százalék (GDP = 100)

*A közép-kelet-európai új tagállamok angol megnevezéssel. A Nemzetközi Valutaalap hosszú időszora (1991–2015) az informális (árnyék-) gazdaság (Shadow Economy – SE) fogalmi kereteire, magyarázó tényezőire vonatkozik.

Forrás: IMF [2018].

2. ábra: Az informális gazdaság rátája az Európai Unió észak-európai és balti országai* szerint, 2006–2015, százalék (GDP = 100)

*A térség tagállamai angol megnevezéssel. Az adatok forrása az 1. ábra szerint.

3. ábra: Az informális gazdaság rátája az Európai Unió nyugat-európai tagállamai* szerint, 2006–2015, százalék (GDP = 100)

*A térség tagállamai angol megnevezéssel. Az adatok forrása az 1. ábra szerint.

becslésekkel hasonlítják össze a legális, de rejtett jövedelmeket (non observed economy – NOE, undeclared work – UDW, shadow economy, underground operations). Ezek a jövedelmek a nemzeti számlák becsült részei.

A nemzetközi összehasonlítások előbbi mutatósorozatai a jövedelmek keletkezésének és felhasználásának konzisztens elszámolása alapján becsülhetők térben és időben (Blades–Roberts [2002]; OECD [2002]; UNECE [2003]; EU [2017]; Almenar et al. [2020]).

A rejtett gazdaság GDP-hez mért értékarányának számítására alkalmazható a nemzetgazdaság pénzigénye (currency demand approach – CDA), a szerzők ezt kombinálják többtényezős indikátor-számítás, MIMIC-modell (multiple indicators multiple causes) alkalmazásával az elemzésekhez. (Medina–Schneider [2018]; Gauci–Rapa [2020]) – NZ

A hatásvizsgálat többféle megközelítése alkalmazható az informális, nem megfigyelt gazdaság (non observed economy, a továbbiakban: NOE) becslésére. Kiindulásként összeállítják a fontosabb független és magyarázó változók mutatósorozatait. A Nemzetközi Valutaalap kiadványai közel 160 nemzetgazdaságra adják közre a NOE éves rátáit (GDP = 100%)

(Medina–Schneider [2018]; Wu–Schneider [2019]).

Az IMF-kiadványok NOE-rátája a hatásvizsgálat-sorozat *eredményváltozója* a tárgyévек mintáiban, országok és évek szerint.

A forrásmű regressziós modelljének *független és magyarázó változói* a következők a nemzeti mintákra és a tárgyévекre (a skálán a legrosszabb 1, a legjobb 7 pontszámú):

- a globális versenyképesség összetett indexe (1–7 skálán);
- a munkanélküliségi ráta (összes aktívkorú = 100%);
- az egy lakosra jutó GDP logaritmus (USD folyó áron);
- a nemzetközi piaci pozíció (1–7 skálán);
- a nemzetgazdaság exportrátája (GDP = 100%);
- a munkaerőpiac (relatív) hatékonysága (1–7 skálán).

— A Világgazdasági Fórum (World Economic Forum – WEF) felmérései alapján pontozásos index állítható össze a nemzetközi versenyképesség éves rangsorával. A globális versenyképesség összetett indexe (Global Competitiveness Index – GCI) pontozással méri a következő tényezőcsoportokat térségek szerint (a számítás „pillérei” jelével):

- az intézményrendszer (1), az infrastruktúra (2), az infokommunikáció (3) helyzete és a nemzetgazdaság stabilitása (4);
- a népesség egészségi állapota (5) és képzettsége (6);
- a termékpiacon (7), a munkaerőpiac (8), a pénzügyi rendszer (9) helyzete és a piac mérete (10);
- a gazdasági növekedési üteme (11), innovációs képessége (12) (Schwab [2019]).

A pontozásos GCI-mérték pillérei a független változók, illetve a magyarázó tényezők a forrásmű regressziós számításainak sorozatában, a 28 uniós tagállam, valamint a 10 tárgyév szerint bontva. A minták eszerint $28 \times 10 = 280$ elemet tartalmaznak az egyes változókra. – NZ

Szignifikánsan negatív az összefüggés a NOE rátája (Shadow Economy Index – SE, GDP = 100%) és a nemzetközi versenyképesség (Global Competitiveness) indexe (GCI) között. Az informális gazdaság esélye nagyobb, ahol gyengébb a versenyképesség.

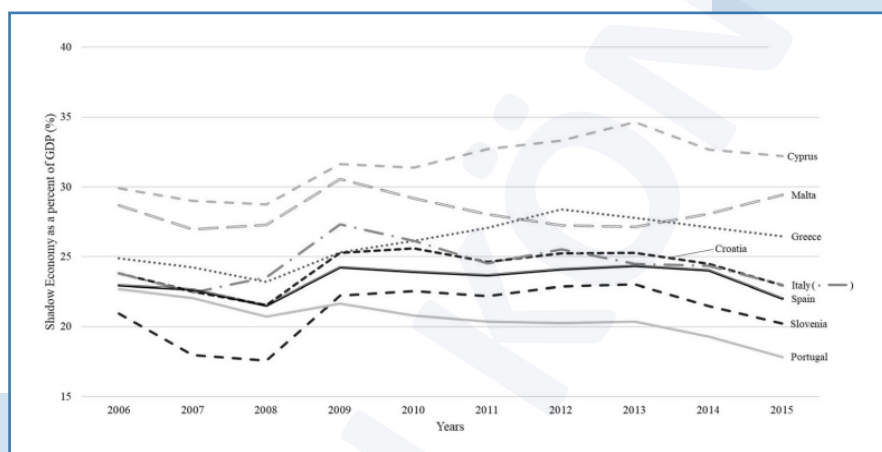
Szignifikánsan negatív az összefüggés a NOE rátája és a minta egyes tagállamainak gazdasági fejlettsége között. Az informális gazdaság súlya az átlagnál kisebb, ahol az egy lakosra jutó GDP viszonylag magas.

Szignifikánsan pozitív az összefüggés a NOE rátája és munkanélküliségi ráta között. Várhatóan nagyobb az informális gazdaság súlya, ahol alacsonyabb a munkaerőpiac hatékonysága.

Szignifikánsan negatív az összefüggés a NOE rátája és nemzetközi piaci pozíció (Foreign Market Size Index – FMI) között. Az informális gazdaság súlya várhatóan kisebb, ahol erősebb a tagállam pozíciója a külföldön.

Negatív a kapcsolat a GDP-hez mért exportráta alakulásával, kisebb lehet az informális gazdaság súlya, ahol a nemzetgazdaság nyitottabb.

Szoros a korreláció a NOE rátája (eredményváltozó) és a globális gazdasági válság miatt 2008-tól

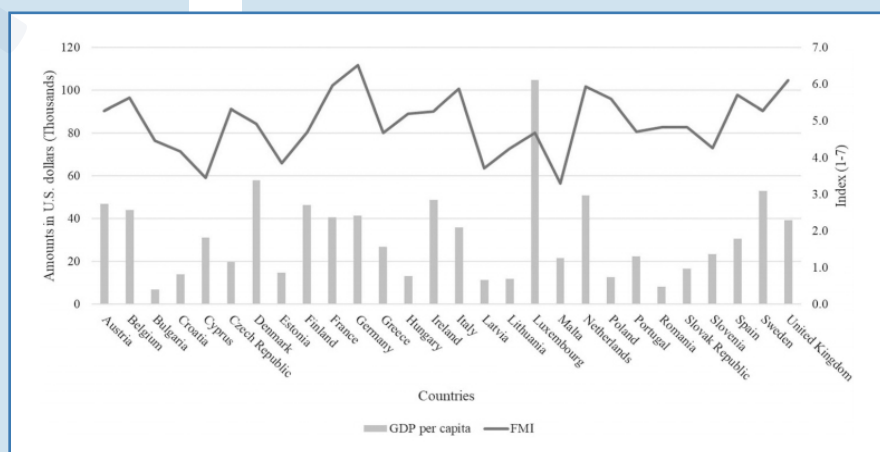

4. ábra: Az informális gazdaság rátája az Európai Unió dél-európai és balkáni tagállamai* szerint, 2006–2015, százalék (GDP = 100)

*A térség tagállamai angol megnevezéssel. A térség 4 új tagállamának (CR, CY, MT, SI) adataival. Az adatok forrása az 1. ábra szerint.

5. ábra: A külgazdasági pozíció pontszáma (max. 7) és az egy lakosra jutó GDP értéke (1000 USD) országok* szerint, 2015

*A térség tagállamai angol megnevezéssel, betűrendben. A külpiaci pozíció (Foreign Market Size Index – FMI) a Világgazdasági Fórum tárgyevi értékelése szerint, ahol a legalacsonyabb a ciprusi és a máltai, a legmagasabb a német, a brit és a holland pontszám az 1–7 skálán. Az adatok forrása: (WEF [2019]), illetve a Világbank adatbázisa, az egy lakosra jutó GDP tárgyevi értékével.

szűkülő exportértékesítés, valamint növekvő tendenciájú munkanélküliségi ráta (magyarázó tényezők) között.

A recesszió az informális gazdaság súlyát több tagállamban növelte 2014-ig. Különböző a regressziós függvény változói közötti rugalmassági együttható a minta tagállamai szerint.

— A forrásmű az informális gazdaság indexe (SE) magyarázó tényezőit a Világbank adatsorozataival számítja. A tárgyévек mutatói a 28 tagállam szerint: (I) az egy lakosra jutó GDP-érték (GDP per capita – GDP pc); (II) a munkanélküliségi ráta (Unemployment – UN); (III) a termékek és szolgáltatások exportja (Export of goods & services – EXP) (Fedajev–Arsić [2017]). – NZ

A regressziós modellek a minta 280 elemének változóit (10 tárgyév, 28 tagállam) tartalmazzák.

— A regressziós függvények együtthatói számíthatók a legkisebb négyzetekkel (pooled ordinary least squares – OLS), véletlen hatásokkal (panel model of random effects), rögzített hatásokkal (panel model of fixed effects) és az általánosított momentumokkal (generalized method of moments – GMM). A tanulmány ismerteti az alkalmazott modellek matematikai összefüggéseit. Táblázat hasonlítja össze a regressziós együtthatókat a négyféle modell számítási eredményeivel. A NOE-ráta korrelációs tényezője (R2) 0,6–0,7 közötti a független változók és az említett 4 modell szerint. – NZ

A számítások igazolják, hogy szoros a kapcsolat a nemzetközi versenyképesség összetett indexe (GCI) és a felmért magyarázó tényezői, valamint a NOE-ráta (SE eredményváltozó) alakulása között. A versenyképességi index (GCI) független változó relatív szórása magyarázza a becsült NOE-ráta szórását.

A nemzetközi versenyképesség szórása az ábrákon jelölt térségek között nagyobb, mint a vizsgált 10 tárgyév szerint. A minta 10 tárgyéve tartalmazza a globális gazdasági válság recessziós szakaszát, amikor az exportráta (EXP) csökkenő tendenciájú és általában romlottak a külpiaci pozíciók (FMI) a tagállamok mintáiban.

— A NOE-ráta (SE) és a munkanélküliségi ráta független változó (UN) közötti pozitív regressziós együttható 0,362. Meghatározták a korrelációt a NOE-ráta, valamint a minták független változói és magyarázó tényezői között:

- az eredményváltozó negatív együtthatói az exportrátaival (-0,267),
- a külpiaci pozíciókkal (-0,523),
- a gazdasági fejlettséggel (-0,566)
- a munkaerőpiac színvonalával (-0,580) és
- az összetett versenyképesség indexével (GCI, -0,767).

Viszonylag nagy az SE eredményváltozó, valamint a függvények független és magyarázó változóinak szórása a minta országai szerint (Navickas et al. [2019]; Nchor [2021]; Nguyen et al. [2020]; Putniņš–Sauka [2020]; Sauka–Putniņš [2021]; Vakhai–Vékás [2021]). – NZ

Az informális (szürke, árnyék-) gazdaság súlya szorosan összefügg a gazdasági szabályozás, a költségvetési keretek fejlettségével. A szerzők szerint nagyobb a hajlandóság a formális tranzakciókra a fejlettebb gazdaságokban, mint a közép-kelet-európai új tagállamokban.

Várhatóan nagyobb az informális, rejtett gazdaság esélye, ahol és amikor a háztartások rendelkezésére álló jövedelem viszonylag alacsony és csökkenő tendenciájú. Ilyen feltételek esetén a nem bejelentett foglalkoztatás nagyobb arányú lehet, növekedhetnek a nem adózó, járulékkerhek nem viselő („fekete”) jövedelmek.

Az informális gazdaság súlyának alakulása kapcsolódik a nemzetközi versenyképességi (GCI) index és az exportráta alakulásához, ellenkező előjellel.

- Kiseb a rejtett gazdaság tranzakcióinak esélye, ahol a gazdasági egységek és a foglalkoztatottak jövedelme erősebben függ a külgazdasági pozíciók erősségétől.
- A munkahely stabilabb és nagyobb arányú lehet a foglalkoztatás, ahol és amikor kedvezőbb a külgazdasági pozíció, mert így kisebb az ösztönzés a nem bejelentett jövedelemre.

A „feketemunka” (undeclared activity) esélye kisebb a piaci pozíció nemzetközi rangsorát vezető tagállamokban. (5. ábra)

Modell alapján becsülhető az informális (árnyék-) gazdaság rátája a keletkező jövedelemhez mérten. A nemzeti számlák felhasználási adataiban mérhetők az ilyen jövedelemtöbbletek. A nem bejelentett legális gazdasági tranzakciók GDP-hez viszonyított becsült aránya igazoltan összefügg az ország nemzetközi versenyképességének összetett indexével, annak fontosabb tényezőivel. Az informális munkavégzés magyarázó tényezői irányadók a gazdaság kifejéré-

tésének intézkedéseire. Az informális gazdaság rátája csökkenthető például az exportráta növelésével, a külpiazi pozíció javításával, a munkanélküliségi ráta csökkentésével, a jogérvényesítés szigorításával

(Achim et al. [2021]; Bayar et al. [2018]; Boumans–Schneider [2019]; Chletsos–Sintos [2021]; Ginevicius et al. [2020]).

NÁDUDVARI ZOLTÁN

IRODALOM

- ACHIM, M. V. – VĂIDEAN, V. L. – BORLEA, S. N. – FLORESCU, D. R. [2021]: The Impact of the Development of Society on Economic and Financial Crime. Case Study for European Union Member States. *Risks*, 5. sz. 1–20. <https://doi.org/10.3390/risks9050097>
- ALMENAR, V. – SÁNCHEZ, J. L. –SAPENA, J. [2020]: Measuring the shadow economy and its drivers: the case of peripheral EMU countries. *Economic Research-(Ekonomiska Istraživanja)*, 1. sz. 2904–2918. <https://doi.org/10.1080/1331677X.2019.1706601>
- BAYAR, Y. – ODABAS, H. – SASMAZ, M. U. – OZTURK, O. F. [2018]: Corruption and shadow economy in transition economies of European Union countries: a panel cointegration and causality analysis. *Economic Research-(Ekonomiska Istraživanja)*, 1. sz. 1940–1952. <https://doi.org/10.1080/1331677X.2018.1498010>
- BLADES, D. – ROBERTS, D. [2002]: Measuring the non-observed economy. Paris, Organisation for Economic Co-operation and Development. <https://www.oecd.org/sdd/2389461.pdf>
- BOUMANS, D. – SCHNEIDER, F. [2019]: The Size and Impact of the Shadow Economy Worldwide and in Regions. *ifo World Economic Survey*, 4. sz. 9–13. <http://hdl.handle.net/10419/219172>
- CHLETOS, M. – SINTOS, A. [2021]: *Hide and seek: IMF intervention and the shadow economy. An empirical investigation*. The Political Economy of International Organization. 1st Seminar Series. https://www.peio.me/wp-content/uploads/2021/papers/PEIOo21_paper_10.pdf
- EU [2017]: *Undeclared Work*. European Commission. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/file_import/european-semester_thematic-factsheet_undeclared-work_en.pdf
- FEDAJEV, A. – ARSIĆ, M. [2017]: Drivers of shadow economy in transition countries during the post-crisis period: The results of structural model. *FIKUSZ' 17 Proceedings*. 19. 20–34. <https://kgk.uni-obuda.hu/sites/default/files/02-Fedajev-Arsic.pdf>
- GAUCI, T. M. – RAPA, N. [2020]: *An analysis of the shadow economy in Malta: A Currency Demand and MIMIC model approach*. Valletta, Central Bank of Malta. <http://hdl.handle.net/10419/237302>
- GINEVICIUS, R. – KLIESTIK, T.– STASIUKYNAS, A. – SUHAJDA, K. [2020]: The Impact of National Economic Development on the Shadow Economy. *Journal of Competitiveness*, 3. sz. 39–55. <https://doi.org/10.7441/joc.2020.04.03>
- KELMANSON, B. et al. [2019]: *Explaining the Shadow Economy in Europe: Size, Causes and Policy Options*. International Monetary Fund. <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2019/12/13/Explaining-the-Shadow-Economy-in-Europe-Size-Causes-and-Policy-Options-48821>
- MEDINA, L. –SCHNEIDER, M. F. [2018]: *Shadow Economies Around the World: What Did We Learn Over the Last 20 Years*. International Monetary Fund. <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2018/01/25/Shadow-Economies-Around-the-World-What-Did-We-Learn-Over-the-Last-20-Years-45583>
- MEDINA, L. – SCHNEIDER, F. [2019]: *Shedding Light on the Shadow Economy A Global Database and the Interaction with the Official One*. Munich, Munich Society for the Promotion of Economic Research – CESifo GmbH. 1–52. <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3502028>

- NAVICKAS, M. – JUŠČIUS, V. – NAVICKAS, V. [2019]: Determinants of Shadow Economy in Eastern European Countries. *Scientific Annals of Economics and Business*, 1. sz. 1–14. <http://saeb.feaa.uaic.ro/index.php/saeb/article/view/1113>
- NCHOR, D. [2021]: Shadow economies and tax evasion: The case of the Czech Republic, Poland and Hungary. *Society and Economy*, 1. sz. 21–37. <https://doi.org/10.1556/204.2020.00029>
- NGUYEN, C. P. – SCHINCKUS, C. – THANH, D. S. [2020]: Economic Fluctuations and the Shadow Economy. *Global Economy Journal*, 3. sz. 2050015. <https://doi.org/10.1142/S2194565920500153>
- OECD [2002]: *Measurement of the Non-Observed Economy: A Handbook*. Paris, Organisation for Economic Co-operation and Development. <https://www.oecd.org/sdd/na/1963116.pdf>
- PUTNIŃŠ, T. J. – SAUKA, A. [2020]: The Shadow Economy in Russia: New Estimates and Comparisons with Nearby Countries. *Free Network. Policy Brief*, 2020. március 16. <https://freepolicybriefs.org/2020/03/16/shadow-economy-russia/>
- SAUKA, A. – PUTNIŃŠ, T. J. [2021]: *Shadow Economy Index for the Baltic Countries*. Riga, Stockholm School of Economics. <https://www.sseriga.edu/shadow-economy-index-baltic-countries>
- SCHWAB, K. (szerk.) [2019]: *The Global Competitiveness Report 2019*. Geneva, World Economic Forum. <https://www.weforum.org/reports/how-to-end-a-decade-of-lost-productivity-growth>
- UNECE [2003]: *Non-observed Economy in Nations Accounts Survey of National Practices*. Geneva, United Nations Economic Commission for Europe. <https://unece.org/DAM/stats/publications/NOE2003.pdf>
- VAKHAL, P. – VÉKÁS, P. [2021]: Az árnyékgazdaság okai Kelet-Közép-Európában. *Statisztikai Szemle*, 2. sz. 115–141. <https://doi.org/10.20311/stat2021.2.hu0115>
- WU, D. F. – SCHNEIDER, M. F. [2019]: *Nonlinearity Between the Shadow Economy and Level of Development*. *International Monetary Fund*. <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2019/03/01/Nonlinearity-Between-the-Shadow-Economy-and-Level-of-Development-46618>

Összefüggés az infláció és a globális értéklánc nyomása, valamint a nemzetközi kereskedelem között

Julian di Giovanni – Şebnem Kalemli-Özcan – Álvaro Silva – Muhammed Yıldırım: *Global supply chain pressures, international trade and inflation*

European Central Bank, 2022. 1–64. o.

URL: https://www.ecb.europa.eu/pub/conferences/ecbforum/shared/pdf/2022/Kalemli-Oezcan_paper.pdf

A világgazdaság sokkhatásai felgyorsították az inflációt. A kapcsolódó folyamatok tényei alapján elemezhető a monetáris eszközök hatásossága és az összefüggésük más szakpolitikákkal. A globális értéklánc működési zavarai kínálati inflációt okoztak a részt vevő nemzetgazdaságokban. A sokkhatást követő infláció országok szerint különböző, amit a foglalkoztatás, a jövedelempolitika, a gazdaság szerkezet, a belföldi és a külgazdasági folyamatok együtt magyarázhatnak.

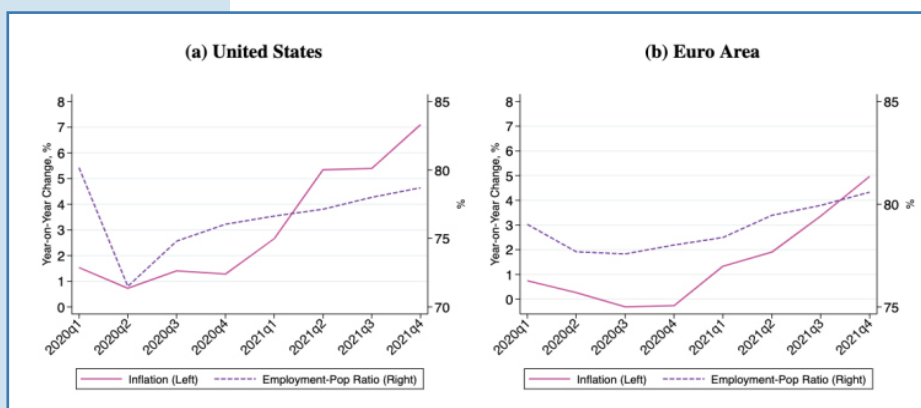
TÁRGYSZAVAK: infláció, globális pénzügyi válság, globális értéklánc, Covid19, sokkhatás, nemzetközi összehasonlítás, euróövezet, Amerikai Egyesült Államok, Egyesült Királyság, Kína, 2019–2021

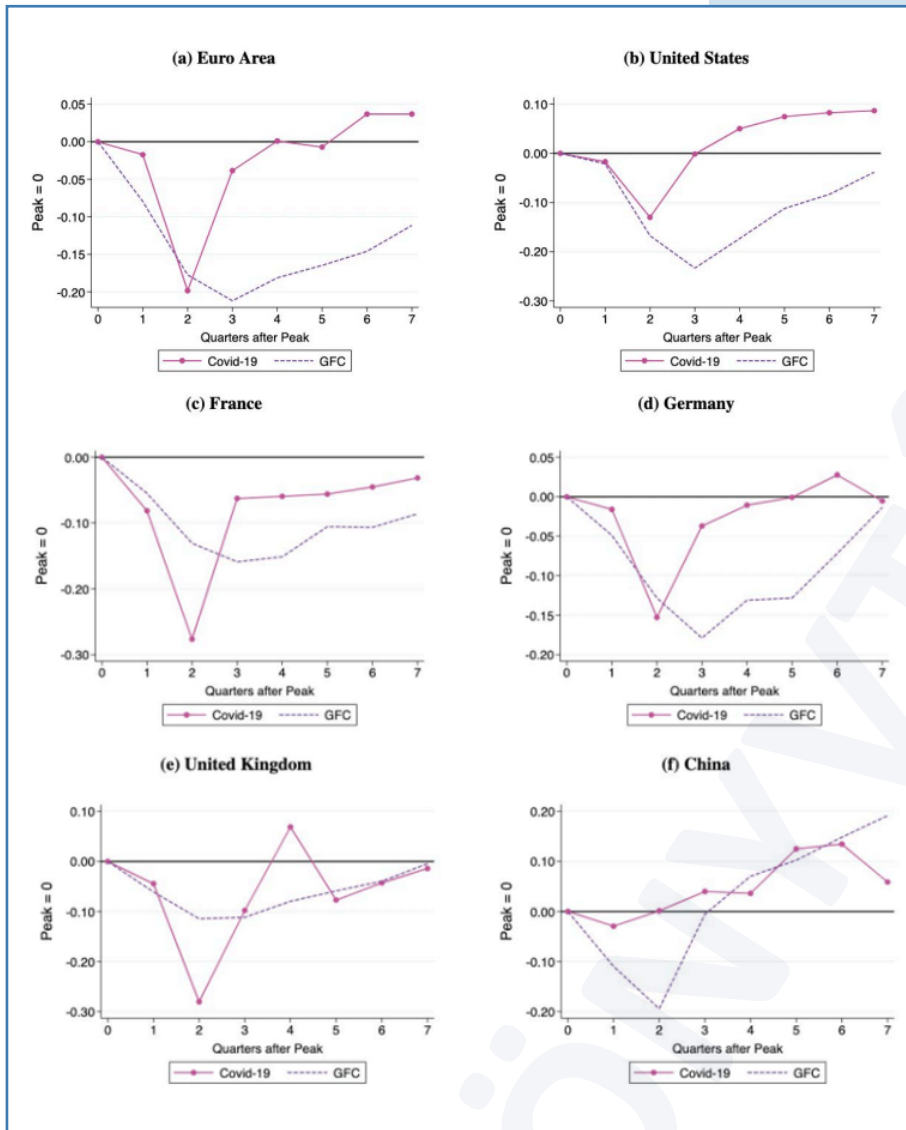
A világgazdaság legutóbbi nagy sokkhatásai a globális pénzügyi, gazdasági válságból, majd a Covid19-járványból eredtek. A kereslet és kínálat kilengései együtt jártak az ágazatok és gazdasági térségek szerint eltérő inflációs folyamatokkal. A gazdasági sokk következő hajtóerői nemzeti és nemzetközi válaszokat igényeltek rövid távon:

- a GDP és a belföldi kereslet erőteljesen csökkent, majd közelített az egyensúlyi helyzetéhez;
- a nemzetközi kereskedelem erőteljesen csökkent, majd közelített az egyensúlyi helyzetéhez;
- a végső felhasználás szerkezetének változásai hatással voltak a termékek, szolgáltatások piacára, módosították a kereslet összetételét gazdasági ágazatok szerint, hirtelen módosult a kapacitások kihasználása és a költségszerkezet;
- a munkaerő hiánya különböző volt ágazatok szerint a globális Covid19-járványnak és zárlatainak hatására.

1. ábra: Az infláció (bal oldali skála) és a foglalkoztatási ráta (jobb oldali skála) alakulása térségek szerint*, 2020–2021, százalék (előző év azonos negyedéve = 100 és aktív korú népesség = 100)

*A bal oldali ábra az Amerikai Egyesült Államok, a jobb oldali ábra az euróövezet negyedéves hivatalos inflációs és foglalkoztatási adatait hasonlítja össze. Az aktív korú népesség egységeken a 25–54 éves korcsoportokat tartalmazza a minta országaiban.

2. ábra: Az import mennyiségének változása térségek szerint*, a sokkhatást követő negyedévek, index (a referencia-negyedév = 1,00)

*Az euróövezet, az Amerikai Egyesült Államok, Franciaország, Németország, az Egyesült Királyság és Kína importvolumenének indexe a Covid19-járvány (pontosan) és a globális pénzügyi válság (GFC) csúcsát követő negyedévekben. Referencia-időszakok: 2008. IV. és 2019. IV. negyedév. A negyedéves volumenváltozás, a szezonálisan kiigazított indexek a százalékpont adat logaritmusai, a referenciavolumen = 1,00.

a foglalkoztatás és a munkajövedelem erőteljes változásai is fontos magyarázó tényezők, országonként és ágazatonként differenciált rugalmassággal.

A nemzetgazdaságok felkészületlenek voltak a globális pénzügyi válság, majd a Covid19-járvány sokkhatásaira. Megtörték 2020 előtti növekedési és árváltozási tendenciák a recesszióban. A fontosabb inflációs tényezők rugalmassága különböző a termelő ágazatok és a végső felhasználás vizsgált főcsoportjai szerint. A kormányzatok egymástól különböző prioritású és eszközigényű intézkedésekkel kezelték az inflációt. Nem volt folytatható a korábbi monetáris, munkaerőpiaci, jövedelemszabályozási szakpolitika 2008, illetve 2019 után.

A sokkhatás megtörte az ágazati, külgazdasági és fogyasztási tendenciákat. A globális termelési láncok tartós változásokat okoztak a nemzetgazdaságok ágazati szerkezetében, a munkaerő keresletében és kínálatában, a jövedelmi folyamatokban, mindez módosította a háztartások fogyasztását is. Így a Covid19-járvány sokkhatásai nem magyarázhatók a zárt gazdaság hagyományos inflációs és egyensúlyi modelljeivel. Az infláció új hajtóerői is számottevők,

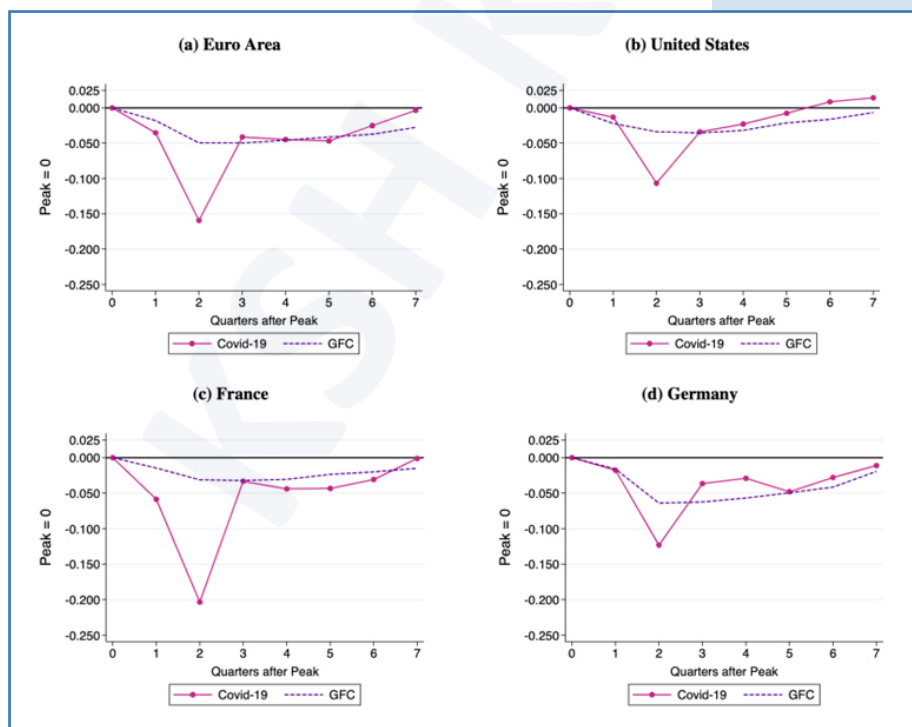
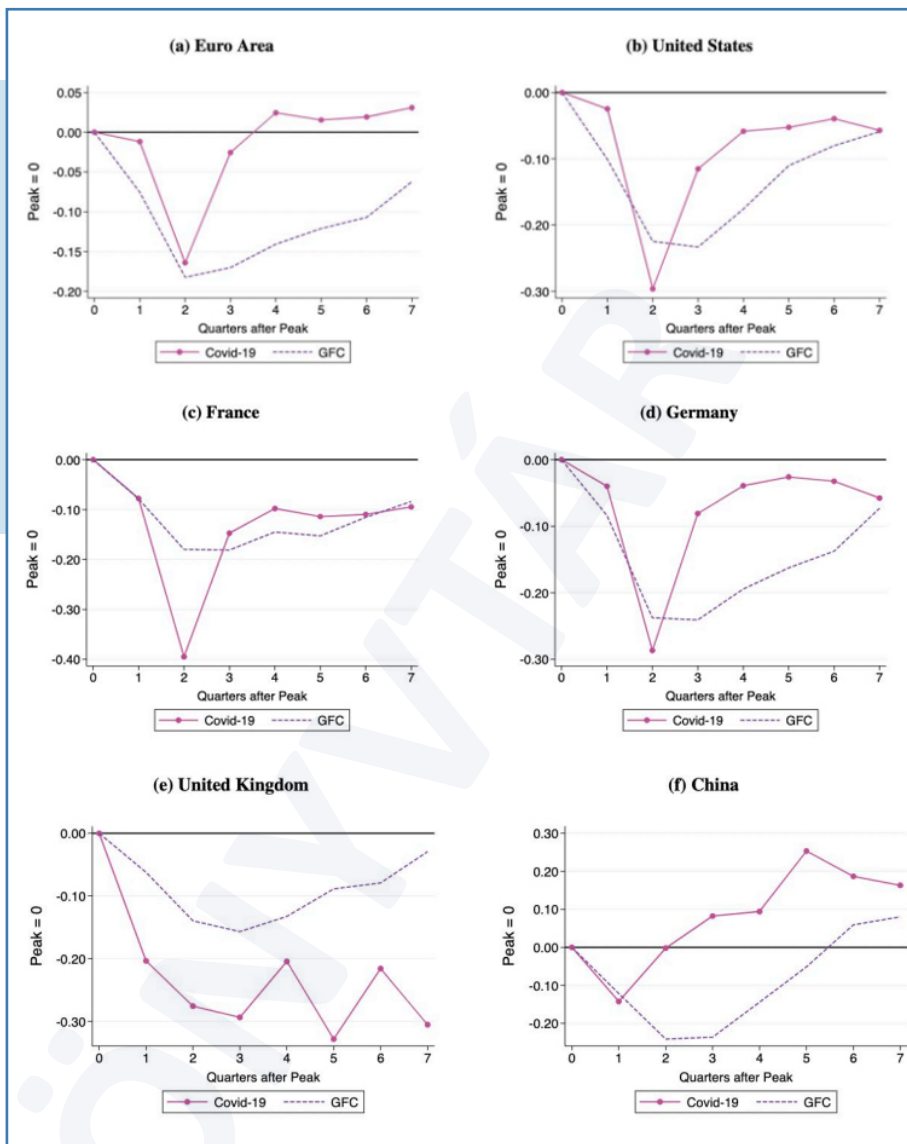
— A Paul Samuelson és Robert Solow által módosított Phillips-görbe empirikus eredetű közgazdasági modell, ahol a foglalkoztatás és a bérkiáramlás összefüggései magyarázzák a nemzeti inflációs folyamatot. Minél alacsonyabb a munkanélküliség szintje, annál gyorsabban emelkednek a munkabérek a vizsgált gazdaság kialakult ágazati szerkezte szerint. A Phillips-görbével jellemzett folyamat nemzeti és globális tényezői megváltoztak a vizsgált sokk hatására. A globális értéklánc átalakítja a közbenső (félkész) és a késztermékek nemzetközi kereskedelmét.

Az egyik kapcsolat a termelő egységek előre irányuló (forward) nemzetközi integrációja, itt a végső felhasználású késztermék hozzáadott értéke a nagyobb. A visszafelé irányuló (backward) integráció esetén a külföldi beszállítás hozzáadott értéke a nagyobb a termelési láncban. A termelési lánc zavarai fennakadásal jártak a lakosság ellátásában India államai szerint is (*Chakrabati et al. [2021], Mahajan–Tomar [2021]*).

Az inflációs nyomás nagyobb a visszafelé irányuló

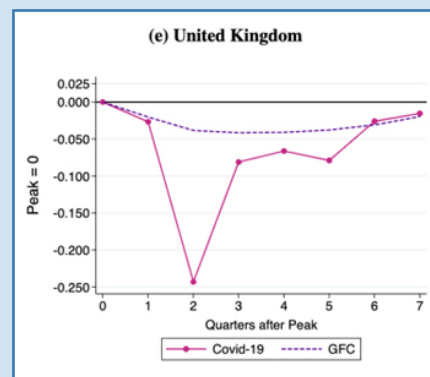
3. ábra: Az export mennyiségének változása térségek szerint*, a sokkhatást követő negyedévek, index (a referencianegyedév = 1,00)

*A válságok, a térségek és a volumenindexek, mint a 2. ábrában.

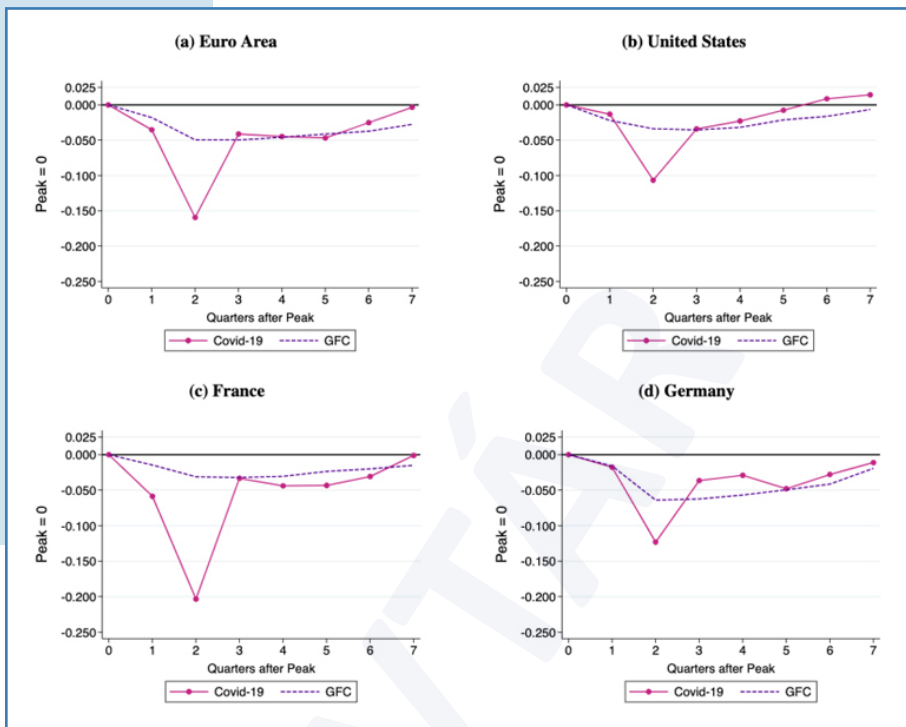
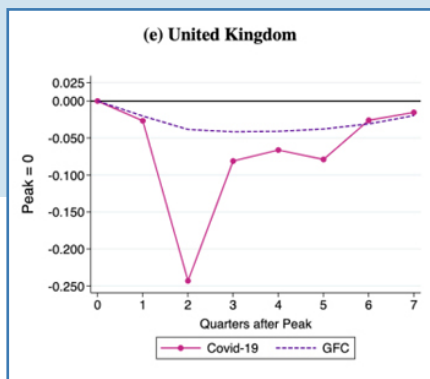
4. ábra: A GDP volumenének változása térségek szerint*, a sokkhatást követő negyedévek, index (a referencianegyedév = 1,00)

*A válságok, a térségek (Kína nélkül) és a volumenindexek, mint a 2. ábrában.

4. ábra: A fogyasztás volumenének változása térségek szerint*, a sokkhatást követő negyedévek, index (a referencia-negyedév = 1,00)

*A válságok, a térségek (Kína nélkül) és a volumenindexek, mint a 2. ábrában.

6. ábra: Az infláció, a maginfláció és a termékcsoportok árindexe térségek szerint*, 2019. 01–2021. 12. hó, a változás százaléka (előző év azonos időszaka = 100)

*A sokkhatás előtti és utáni tárgyhónapok mutatói éves összehasonlításban. A fogyasztói ár hivatalos indexe (fent balra, consumer price index – CPI) az euróövezet, az Amerikai Egyesült Államok és az Egyesült Királyság adataival, ezen belül a maginfláció (fent jobbra), továbbá a szolgáltatások (lent balra) és a termékek (lent jobbra) főcsoportjaiban.

integráció esetén, ahol az importár alakulása a hajtóerő. A földrajzilag távoli partnertől importált közbelső (félkész) termék helyettesítése belföldi vagy közelebbi termelő beszállításaival növelheti az árszintet. – NZ

Az infláció elméletei a foglalkoztatás, a munka- és tőkejövedelmek alakulását, a háztartások keresletének és a piac kínálatának egyensúlyát vizsgálják. (1. ábra)

Hajtóerő a termékek, szolgáltatások importja és exportja, a nemzeti árszint változása szorosan összefügg a külgazdasági folyamatokkal is. (2. és 3. ábra)

— A sokkhatás változtatta a háztartások rendelkezésre álló jövedelmet, a magánfogyasztást mindkét válságot követően, és módosultak 2019 után a belföldi és a külföldi beszerzési lehetőségek is. A belföldi

és a közeli országok súlya ugrásszerűen nőtt az aggregált kínálatban a zárlat időszakában. A fogyasztói árak nőttek, elsősorban az alapvető szükségleti cikkek merevebb kereslete miatt. A megváltozott piaci kínálat ártöbbletének magyarázata a változó valutaárfolyam, a szállítás és vámkezelés többletköltsége a sokkhatás után. – NZ

Fontos hajtóerő, hogy hirtelen változott a nem kormányzati fogyasztás (real private consumption) volumene, szerkezete. Inflációs tényező a nemzetgazdaság növekedése is. A kilengések egymástól eltértek a vizsgált 2 válságot követően a jövedelem keletkezésének és felhasználásának a hivatalos mutatói szerint. (4. és 5. ábra)

A hivatalos fogyasztói árindex (Headline CPI), ezen belül az energia és az élelmiszer-alapanyagok nélkül számított maginfláció (Core) a megváltozott nemzetgazdasági feltételek szerint alakult 2019 után. Az árszint változása eltérő tendenciájú a szolgáltatások és termékek csoportjai, valamint a minta térségei szerint. (6. ábra)

— Az árszint változásai a hivatalos statisztikai indikátorokkal hasonlíthatók össze. A fogyasztói árindex (Consumer Price Index – CPI) mind a belföldi, mind az importból beszerzett termékeket, szolgáltatásokat tartalmazza a háztartási szektor végső felhasználása szerint. A bruttó hazai termék hivatalos deflátor (Gross Domestic Product Deflator – GDPD) az import termékek, szolgáltatások árindexét nem tartalmazza közvetlenül, azonban a belföldi termelésben felhasznált import árszintváltozása közvetve változtatja a fogyasztói árindexet, ágazatok szerint differenciált súllyal. – NZ

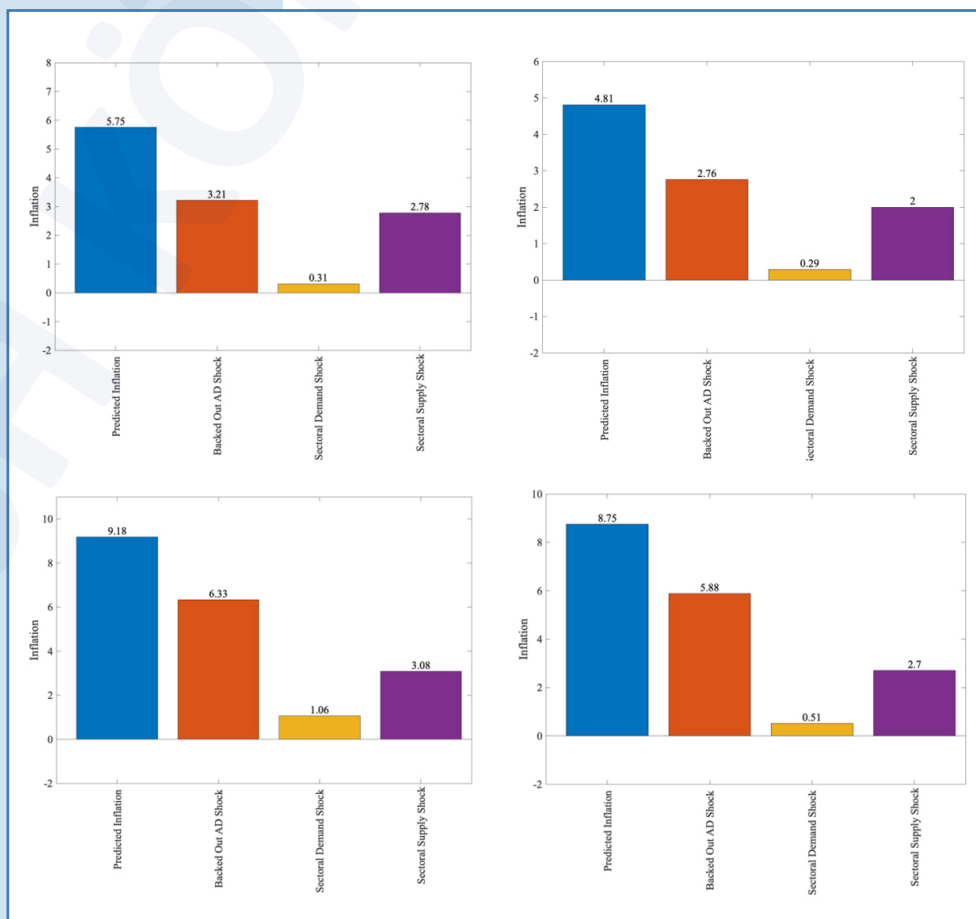
Egyéb magyarázó tényezők is vannak a sokkhatás elemzéseiben, a fogyasztói árindex (CPI) alakulása mellett. Az inflációs folyamat összefügg a globális értéklánc importárainak alakulásával. Az energia-, anyag- vagy közbeszűtermék-import értékaránya egymástól eltérő a belföldi végső felhasználású árucsoportok szerint (Auer et al. [2017], Eppinger et al. [2020]).

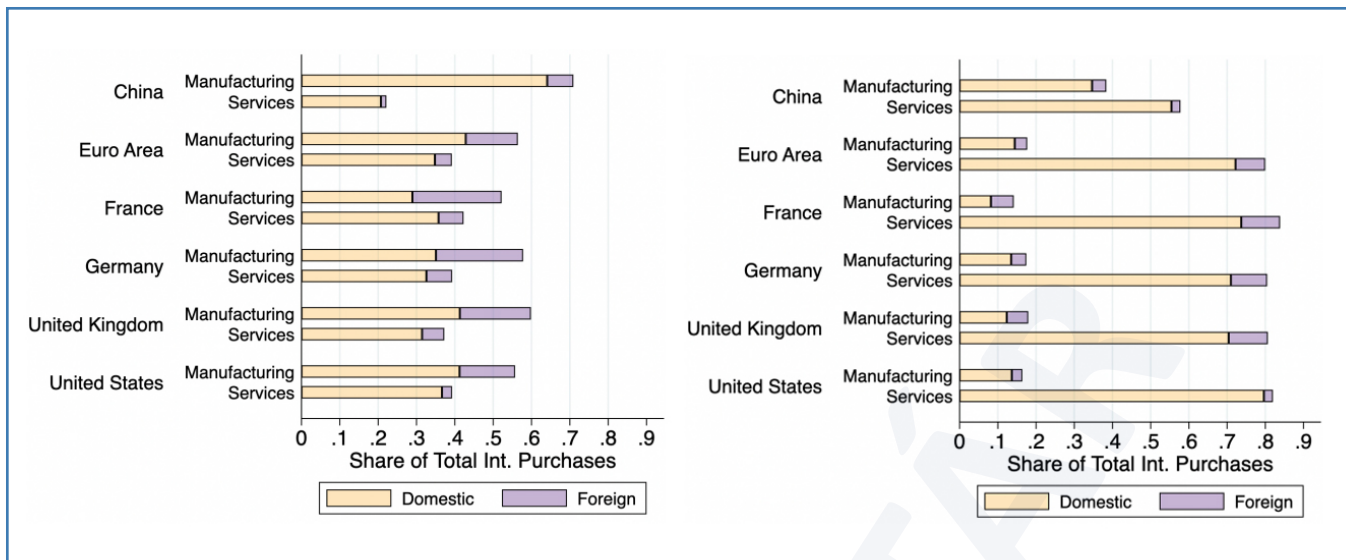
Az inflációs folyamat bemutatott modellje egymástól eltérő ágazati súlyokkal tartalmazza a globális értéklánc közvetett piaci hatásait. A modell kalibrálása számol a munkaerő kereslete, kínálata változásaival is. A munkajövedelem ad fedezetet a lakosság

7. ábra: Az inflációs index számításának kalibrálási tényezői a modell alapváltozatában térségek, tényezőcsoportok* és az ágazatok száma szerint, 2019. IV–2021. IV. negyedév, százalék (referencia-időszak = 100)

*A felső 2 ábra: az euróövezet, az alsó 2 ábra az Amerikai Egyesült Államok számítási tényezői. Mindkét sor bal oldalán részletes (45, illetve 66) ágazati bontással, a jobb oldalán a végső felhasználás 3 ágazati főcsoportja szerinti kalibrálással.

Az oszlopok sorrendje azonos a 4 ábrában: a bal szélső a számított árszintváltozás a sokkhatást követő 8 negyedévben; balról a 2. az aggregált kereslet; balról a 3. a gazdasági ágazatok kereslete; a jobb szélső a gazdasági ágazatok romló kapacitáskihasználásának számított inflációs hatása.

8. ábra: A közbenső termékek beszerzési rátája gazdasági ágazat, valamint a szállító és a termelő térsége szerint, 2018, index (összes közbenső termék beszállítása = 1,00)

*A feldolgozóipari (bal oldali ábra) és a szolgáltató (jobb oldali ábra) termelő egységek közbensőtermék-beszerzéseinek megoszlása az összes ágazatközi beszerzésben. A két oszlop a termeléshez felhasznált közbenső termék eredete szerint: feldolgozóipari (felül) és szolgáltató (alul) tevékenységek kibocsátásaiból. A térségek (felülről lefelé): Kína, euróövezet, Franciaország, Németország, Egyesült Királyság, Amerikai Egyesült Államok. Az oszlopok bal oldalán a belföldi, a jobb oldalán a külföldi beszállítások értékaránya.

Lényeges az infláció modelljeiben az ágazatok hirtelen csökkenő munkaerő-kínálata (negative sectoral labor supply shock, az ábrák jobb szélén látható oszlopok). Az ezzel magyarázott inflációs hatás az euróövezet 45 ágazata esetén 2,78%, a másik térség 66 ágazata esetén ehhez közeli (3,08%). Az ábrák többi oszlopa összehasonlítja a részletes ágazati adatokat és a fogyasztás 3 főcsoportját térségek szerint. – NZ

A globális értékláncok sokkhatása differenciált volt a 45, illetve 66 ágazatban, eltérő volt a kapacitások kibocsátásának csökkentése. Az Amerikai Egyesült Államokban 2019 után erősebb volt az inflációs hatás az aggregált kereslet hirtelen változása, majd a gazdasági élénkülés hatására. Az euróövezetben a piaci kínálat hirtelen visszaesett a globális lánc úgynevezett „szűk termelési keresztmetszete” (supply chain bottlenecks) miatt, az inflációs hatás fő oka itt a termelés erősebb kitettsége közbenső termékek külföldi beszállításainak.

A jövedelmezőség a kapacitás fejlesztésének (és leépítésének) alapvető tényezője a piacgazdaságokban. A foglalkoztatás korábbi ágazati szerkezete tartósan megváltozott a nemzetközi kereskedelem és különösen a közbenső termék, szolgáltatás importja hatására. A globális értéklánc jellemzője a szakosodott, szakaszokra bontott termelés, zavartalan, szabott ütemezésű nemzetközi szállításokkal. A Covid19-járvány globális zárlatai ellátási zavart okoztak, rontották a munkatermelékenységet.

A kieső munkaidő ágazatok szerint eltérő volt. Az infláció hajtóereje 2019 után egyrészt a munkaerőpiacok zavara, másrészt a végső fogyasztás globális kínálatának hirtelen módosulása ebből eredően. (8. ábra)

fogyasztására, és a munkaerőpiac változásai különböznek árucsoportok és térségek szerint.

A kalibrálás egyik eljárása esetén mélyebb az ágazati bontás az euróövezetben és az Amerikai Egyesült Államokban. A kalibrálás másik eljárása csak 3 nagy ágazatcsoport fogyasztását elemzi, ezek: (I) a folyó fogyasztás termékeinek és (II) a tartós fogyasztási cikkeknek a gyártása, valamint (III) a szolgáltatás öszszesített termelő tevékenységei. (7. ábra)

— Az euróövezet 45 ágazata együtt átlagosan 5,75%-os inflációt magyaráz a Covid19-járvány hatására, a 3 öszszesített főcsoporttal számított árszintnövekedés ennél kisebb (4,81%). Az Amerikai Egyesült Államok inflációs modellje 66 ágazatot, illetve 3 öszszesített főcsoportot tartalmaz, és nagyobbak (9,18% és 8,75%) a számított árindexek 2019. IV. és 2021. IV. negyedéve között, mint az euróövezetben.

A termelői árak alakulása a megmunkált közbeső termékek importjának áraitól is függ, mind a feldolgozóipari, mind a szolgáltató ágazatokban. Kína termelőinek világszertei kitétsége lényegesen kisebb, mint a nyugat-európaiaké.

— Az OECD nemzetközi forrásfelhasználás-táblája (Inter-Country Input-Output – ICIO) a közbeső termékek hozzáadott értékének adatait a partnerországok 45 gazdasági ágazata (ISIC Rev. 4) szerinti bontással tartalmazza (Inoue [2021]). Az 1995 és 2018 közötti tárgyéviek ICIO-táblái elérhetők: <https://www.oecd.org/sti/ind/inter-country-input-output-tables.htm> – NZ

A tőkeáramlás is módosul a Covid19-járvány globális termelési és szállítási zavaraira tekintettel, felülvizsgálják a külföldi közvetlen beruházás (foreign direct investment – FDI) térségi szerkezetét. Az a törekvés, hogy fenntartható legyen a kiszervezett termelési szakaszok folyamatos beszállítása, a sokkhatások esetén is. A korábbi szállítási útvonalak sokkal rövidebbek, ahol belföldi termelés (re-shoring) léphet a globális értéklánc helyébe. A közbeső termék beszerzése úgy is változhat, hogy közelebbi a beszállító termelő (nearshoring) (Zavarska [2022]).

A globális értéklánc zavarai áterjedtek több ország termelőire a sokkhatás után. A belföldi fogyasztás árszínvonala emelkedett ott, ahol a piaci kínálat csökkent, főként a korábbi közbeső termék kiesése, késedelme miatt. A termelők helyettesítései drágították a kibocsátást, ágazatonként eltérő rugalmassággal.

A termelő ágazatok szerinti bontás ad valós képet a költségek sokkhatásból eredő növekedéséről, amely a fogyasztói ár változásainak egyik oka. Célravezetők a többtényezős számítások a Phillips-görbére alapozott (jóval egyszerűbb) makrogazdasági modellek helyett.

A termelési kapacitások kihasználásának romlása mérhető változással járt a termékek egységköltségé-

ben, a kiáramló munkajövedelemben. A lefelé merev munkajövedelem, a helyettesítő közbeső termék magasabb beszerzési ára, a nemzeti valuta változó árfolyama eltérő rugalmassággal magyarázza a térségek inflációs folyamatait a sokkhatás után.

A belföldi és a globális kínálat hirtelen csökkent a sokk hatására, és nem felelt meg a nemzetgazdaság belföldi piaci keresletének sem szerkezetében, sem mennyiségében. A Világbank nemzetközi összehasonlításai igazolják a szoros korrelációs kapcsolatot a nemzeti inflációs ráták, valamint a globális termelési lánc közbeső termékeinek külkereskedelmi forgalma között (Hayakawa–Mukunoki [2021], De Soyres – Franco [2019]).

Egymástól eltérő a kétoldalú import és a globális értéklánc külföldi beszerzésének inflációs hatása. A közbeső termék, szolgáltatás beszerzési költségeinek növekedése kis követési idővel emeli a belföldi fogyasztói árat. A piaci árverseny viszont tompíthatja a késztermék importárának változásait, egyszerűbb, gyorsabb a helyettesítés is a szállítók kínálata szerint.

Az infláció ágazati tényezőinek eltérő rugalmassága összefügg a termelés szakaszainak eszközigényével, munkatermelékenységével, technológiai színvonalával. Az irányító vállalat döntése szerint alakul a globális termelési lánc, növelhető a megbízhatósága, számolva a sokkhatásokkal is. (Oxelheim–Randøy [2021], Elia et al. [2021]).

Az Európai Unió északi tagállamainak termelői gyakrabban lépnek kapcsolatba a végső felhasználóval, inkább a globális értéklánc közép-kelet-európai és mediterrán országai a félkész termék szakosodott beszállítói, az átvevő termelési szakaszok által szabott feltételekkel (Adarov [2021], Amador et al. [2015], Ayad et al. [2022], Friesenbichler et al. [2021], Ciani–Nardo [2022]).

NÁDUDVARI ZOLTÁN

IRODALOM

- ADAROV, A. [2021]: Central, East and Southeast European Countries in the Global Value Chain Network. Vienna, The Vienna Institute for International Economic Studies. <https://wiiw.ac.at/central-east-and-southeast-european-countries-in-the-global-value-chain-network-dlp-5878.pdf>
- AMADOR, J. – CAPPARIELLO, R. – STEHRER, R. [2015]: Global value chains: a view from the euro area. Frankfurt am Mai, European Central Bank. <https://doi.org/10.2866/129062>
- AUER, R. – BORIO, C. E. – FILARDO, A. J. [2017]: The Globalisation of Inflation: The Growing Importance of Global Value Chains. Kiel, Kiel Institute for the World Economy. https://www.cesifo.org/DocDL/cesifo1_wp6387.pdf
- AYADI, R. – GIOVANNETTI, G. – MARVASI, E. – VANNELLI, G. –ZAKI, C. [2022]: Demand and supply exposure through global value chains : Euro-Mediterranean countries during COVID. The world economy, 3. sz. 637–656. <https://doi.org/10.1111/twec.13156>
- CHAKRABATI, A. – MAHAJAN, K. – TOMAR, S. [2021]: Aggregate Shocks, Domestic Trade Collapse and Regional Realignment. Society for Economics Research in India Working Paper Series. https://seri.network/wp/chakrabarti_mahajan_tomar_shocks_trade_collapse_regional_alignment_sept_21.pdf
- CIANI, A. –NARDO, M. [2022]: The position of the EU in the semiconductor value chain: evidence on trade, foreign acquisitions, and ownership. Ispra, European Commission. https://joint-research-centre.ec.europa.eu/publications/position-eu-semiconductor-value-chain-evidence-trade-foreign-acquisitions-and-ownership_en
- De Soyres, F. – Franco, S. [2019]: Inflation Dynamics and Global Value Chains. The World Bank. <http://hdl.handle.net/10986/33059>
- ELIA, S. – FRATOCCHI, L. – BARBIERI, P. – BOFFELLID, A. – KALCHSCHMIDT, M. [2021]: Post-pandemic reconfiguration from global to domestic and regional value chains: the role of industrial policies. Transnational Corporations, 2. sz. 67–96. <https://doi.org/10.18356/2076099x-28-2-3>
- EPPINGER, P. – FELBERMAYR, G. J. – KREBS, O. – KUKHARSKYY, B. [2020]: Covid-19 Shocking Global Value Chains. Kiel, Kiel Institute for the World Economy. https://www.cesifo.org/DocDL/cesifo1_wp8572.pdf
- FRIESENBICHLER, K. S. – KUEGLER, A. – REINSTALLER, A. [2021]: Does value chain integration dampen producer price developments? Evidence from the European Union. The World Economy, 1. sz. 89–106. <https://doi.org/10.1111/twec.12993>
- HAYAKAWA, K. – MUKUNOKI, H. [2021]: Impacts of COVID-19 on Global Value Chains. The Developing Economies, 2. sz. 154–177. <https://doi.org/10.1111/deve.12275>
- NOUE, H. [2021]: Propagation of International Supply-Chain Disruptions between Firms in a Country. Journal of Risk and Financial Management, 10. sz. 1–14. <https://doi.org/10.3390/jrfm14100461>
- MAHAJAN, K. – TOMAR, S. [2021]: COVID-19 and Supply Chain Disruption: Evidence from Food Markets in India. American Journal of Agricultural Economics, 1. sz. 35–52. <https://doi.org/10.1111/ajae.12158>
- OXELHEIM, L.– RANDØY, T. [2021]: The Global Logistic Chain Under Siege in a Post-Covid Era. Stockholm, Research Institute of Industrial Economics. <https://www.ifn.se/wfiles/wp/wp1404.pdf>
- ZAVARSKA, Z. [2022]: Global Value Chains in the Post-pandemic World: How can the Western Balkans Foster the Potential of Nearshoring? Wien, The Vienna Institute for International Economic Studies. <https://wiiw.ac.at/global-value-chains-in-the-post-pandemic-world-how-can-the-western-balkans-foster-the-potential-of-nearshoring-dlp-6129.pdf>